

HOSPITALSKLOVNE I PSYKIATRIEN

-Hvad bidrager hospitalsklovnene med
i børne- og ungdomspsykiatriens arbejde?

Evalueringsnotat
Udarbejdet af Socialt Udviklingscenter SUS
Januar 2020

Indledning

Danske Hospitalsklovne har været en del af arbejdet i børne- og ungdomspsykiatrien siden 2016. Arbejdet blev evalueret af Socialt Udviklingscenter SUS i 2019. Syv ud af de otte afsnit, Danske Hospitalsklovne i 2019 havde haft et længerevarende samarbejde med, deltog i evalueringen. 53 medarbejdere fra seks forskellige afsnit svarede på spørgeskemaet. Desuden blev der indsamlet 30 forandringsfortællinger¹ og gennemført observationsbesøg og interview på 3 afdelinger. Derudover er der indsamlet 10 fortællinger om implementeringen af samarbejdet mellem afdelinger og klovne.

Helt overordnet viser besvarelsenerne, at de psykiatriske afdelinger, som hospitalsklovnene samarbejder med, er glade for samarbejdet. 94 pct. af medarbejderne oplever, at samarbejdet med hospitalsklovnene er godt eller meget godt. 71 pct. vurderer, at hospitalsklovnenes faglighed i høj eller meget høj grad er relevant i det psykiatriske arbejde.

Dette notat opsummerer hovedpointerne fra evalueringen ved at svare på to spørgsmål:

1. Hvad er det særlige, hospitalsklovnene tilfører arbejdet med at hjælpe børn og unge i psykiatrien?
2. Hvad er de vigtigste forudsætninger for, at samarbejdet med hospitalsklovnene bliver et understøttende bidrag til psykiatriens arbejde?

De 30 forandringsfortællinger, der er indsamlet i evalueringsperioden, viser, hvordan besøg fra en hospitalsklovne kan gøre en forskel for børn og unge, der er indlagt i psykiatrien, på fem forskellige områder. De fem områder, som vi kalder 'virkningsfelter', bygger videre på et grundigt beskrivelsesarbejde, som Danske Hospitalsklovne selv har gennemført med sparring fra SUS. Gennem arbejdet med forandringsfortællinger og observationsbesøg er virkningsfelterne blevet konkretiseret, og der er skabt viden om, hvad det er, klovnene gør, når de gør en forskel. Spørgeskemaundersøgelsen underbygger virkningsfelterne ved at sætte tal på personalets opfattelse af samarbejdet med hospitalsklovnene og på deres vurderinger af, hvilken forskel det gør på afdelingen at få klovnebesøg². De fem virkningsfelter er:

- **Behandling:** Hospitalsklovnene kan bidrage direkte til behandlingsarbejdet, både ved at give personalet mulighed for at observere børnene og de unge i samværet med klovnene og ved at skabe små, ufarlige rum for at øve sig i noget, man har brug for at lære eller overvinde. Fx oplever 91 pct. af personalet, at de får en anden mulighed for kontakt til børn og unge på afdelingen, når hospitalsklovnene er på besøg. 96 pct. oplever, at besøgene giver adgang til at observere børnenes udfordringer og ressourcer.
- **Relationer:** Hospitalsklovnene kan bringe positiv forstyrrelse og åbne nye muligheder i relationerne på afdelingen. 92 pct. af personalet i spørgeskemaundersøgelsen vurderer, at børnene og de unge øver sig i at være i relationer, når de er sammen med hospitalsklovnene. Og 90 pct. svarer, at børnene får gode, fælles oplevelser med hinanden.
- **Stemninger:** Som hospitalsklovne kan man møde børnene og de unges stemninger på andre måder, og dermed give svære følelser plads til at være der – og plads til forandre sig. Spørgeskemaundersøgelsen viser, at *alle* de adspurgte oplever, at børnene og de unge altid eller næsten altid er mere glade, når klovnene har været på besøg, og at besøgene giver dem en pause

¹ Forandringsfortællinger er fortællinger om væsentlige forandringer, der kan knyttes til klovnenes arbejde. De er indsamlet efter en bestemt systematik efter evalueringsmetoden Most Significant Change (MSC).

² Tallene i dette notat omfatter (medmindre andet er angivet) de besvarelser, hvor der er svaret 'altid', 'næsten altid' eller 'indimellem' på spørgsmålet. I alle besvarelsenerne ligger hovedvægten af svarene på 'altid' og 'næsten altid'.

fra hverdagen.

- 🎭 **Håb og drømme:** Hospitalsklovnene kan skabe poetiske og uforpligtende rum for at drømme og tro på, at livet kan blive anderledes. Dette er der ikke spurgt til i spørgeskemaundersøgelsen, men både forandringsfortællingerne og interviews med personalet peger på, at det er et vigtigt virkningsfelt.
- 🎭 **Selvforståelse og handlekraft:** Hospitalsklovnene kan understøtte børnene og de unges handlekraft og styrke deres tro på at være noget værd og at kunne noget. Fx svarer 92 pct. af personalet, at børnene og de unge bevæger sig ud af fastlåste rammer og mønstre sammen med hospitalsklovnene, mens 96 pct. svarer, at børnene og de unge får en succesoplevelse ved at kunne lære klovnene noget.

Virkningsfelterne er blandt andet beskrevet i rapporten 'Hospitalsklovnebesøg i børne- og ungdomspsykiatrien

- forandringsfortællinger', hvor man også kan læse de 30 forandringsfortællinger. Resultaterne fra spørgeskemaundersøgelsen er beskrevet nærmere i et factsheet, som findes på <https://danskehospitalsklovne.dk/evaluering>.

Når man ser på tværs af evalueringens materiale – og på tværs af virkningsfelterne – er der en række elementer, der træder frem som 'det særlige' ved klovnenes arbejde. Det er vores vurdering, at det er disse særlige bidrag fra klovnearbejdet, som er med til at gøre en forskel for børn, forældre og personale, når hospitalsklovnene er en del af arbejdet i psykiatrien.

Hospitalsklovnenes særlige bidrag

Øer af glæde og samvær

En indlæggelse i psykiatrien er for mange forbundet med stor personlig smerte og svære følelser. Børnene og de unge er der, fordi de har svære ting at slås med, og personalets opgave er at udrede og behandle dem. Så selvom psykiatrien bestræber sig på at skabe en hverdagsnær ramme, kan stemningen være tung, og samværet være orienteret mod udredning og behandling. Når hospitalsklovnene kommer på besøg, er formålet et andet. Der skabes en stund, hvor der bliver plads til at være sammen om noget, at grine, at lege, at forglemme sig selv et øjeblik. Klovnene har en høj faglighed i forhold til at fornemme, gribe og transformere en stemning. Fagligheden knytter sig både til at gribe en stemning, til at skabe relationer og til at skabe et legende rum. De placerer sig selv eller legen som det fælles tredje, man får lyst at samles om, og skaber plads til, at alle kan engagere sig og involvere sig på deres måde. De laver fis og bryder regler og giver på den måde plads til sprækker i alvoren. De er en legeskammerat, men de er mere end det. I tæt dialog med personalet, har de blik for, hvad der er på spil i gruppen og hos den enkelte, og kan aktivt involvere eller give plads efter behov. Et særligt kendetegn ved deres arbejdsmåde er, at børnene og de unge selv får lov at vælge til og fra. De lader børn stå passivt på sidelinjen, hvis der er brug for det, og lader dem nærme sig i deres eget tempo. På den måde kan de skabe øer af glæde med plads til mange. En sygeplejerske udtrykker det sådan: "Det, klovnene er gode til, er at skabe enhed og sammenhold. Børnene har det svært med at være sammen, men når klovnene er der, så skaber de et

"Den glæde, der er i rummet i den tid, klovnene er der, er meget betydningsfuld. Det er ikke noget, vi kan genskabe, for vi er ikke klovne. Vi kan fjerne og lave sjov, og vi kan lege, men det vil altid være anderledes. Det at få den kulør ind i hverdagen er betydningsfuldt. De skal ikke det svære, men kan være legeskammerater og være sjove og umiddelbare." Sygeplejerske

sammenhold om dem. Gennem leg og ved at lave lidt fis og ballade. Det er mere legalt, at de er legende – vi personale ville aldrig begynde at kaste med melon i skraldespanden.”

Nærvær og samvær i svære følelser og alternative virkelighedsopfattelser

Klovnenes stemnings-faglighed rummer mere end de lyse og lette toner. De evner også at træde ind i samvær med børn og unge, der er fyldt af svære følelser: vrede, angst, tristhed m.m. Eller med børn og unge, som forstår sig selv eller verden anderledes end omgivelserne. De spejler det, giver det plads, anerkender det eller er blot sammen med barnet eller den unge i den følelse eller virkelighedsforståelse. Tilgangen er fortsat klovnefaglig, og på den måde noget andet end det behandlede arbejde. De fjoller ikke med det svære, men møder det alligevel med en lethed og en umiddelbarhed, der gør noget andet. Flere af fortællingerne vidner om, at klovnene møder en svær stemning nysgerrigt, poetisk, udforskende og med 'kroppen først'. De gør måske det samme som barnet eller den unge og giver dem på den måde følgeskab. Eller de kommenterer eller spørger til det – uden noget formål om, at det skal forstås eller forandres. Fordi de ikke har et behandlingsmæssigt sigte, kan hospitalsklovnene blot give stemningen eller virkelighedsopfattelsen plads og tilbyde deres nærvær imens. På den måde får barnet eller den unge nogen at være sammen med i noget, der ellers ofte kan være ensomt. Det kan give adgang til samvær og/eller samtaler, hvor stemningen forandrer sig, eller hvor der også bliver plads til andre, mere positive følelser sammen med det svære.

Bevidst leg med roller i relationer

”Som personale vil vi ofte gerne have børnene til at tage initiativ i legene. Her er det klovnene, der tager initiativet, og så kan børnene få lov at følge med og grine af det og trække sig lidt også, hvis de vil det. Og det er heller aldrig dem, der er de dumme. Det er aldrig dem, der ikke kan. Det er ikke dem, vi griner af. Der er altid nogen, der er dummere, for det er klovnene – de kan simpelthen ikke finde ud af det, og de snakker forskert og alt muligt.” Sygeplejerske

En vigtig del af hospitalsklovnens faglighed handler om deres bevidste leg med rollen, når de er sammen med børnene. De kan fx skrue op og ned for deres status i relationen. De vil ofte træde ind i relationen som den 'underste'. Den, der ikke ved eller kan noget. Det giver plads til, at børnene og de unge kan udfylde rollen som de vidende og de dygtige. Omvendt kan klovnene også lege med at være dominerende, hvis der er brug for at spejle og udfordre et barn eller en ung, der har svært ved at give andre

plads. Hospitalsklovnene kan også skrue op og ned for selve klovnerollen. Der kan være børn og unge, der er bange for klovne, og som har brug for at møde klovnen i civil. Der er også børn eller unge, som af andre grunde har brug for, at hospitalsklovnene skruer ned for klovnerollen og bliver mere afdæmpede i deres fysiske fremtræden og/eller i deres handlinger. En af de interviewede sygeplejersker beskriver det sådan: *”Klovne er uforudsigelige. Nogle børn og unge kan ikke klare det. Her er klovnene gode til at geare ned, så de er sammen mere bare menneske til menneske end menneske til klovne.”*

Doseret kaos og krøllede hjerner

Hospitalsklovnene gør skøre ting. Og nogle gange ting, der bryder normerne for, hvad man må eller bør. De møder børnene og de unge med skæve vinkler og giver plads til, at børnene og de unges skæve sider kan få en positiv plads. De griber ofte børnenes tanker og ideer, og brygger videre på dem. Med deres adfærd viser de samtidig, at man godt kan være skæv og krøllet, og at det kan rumme noget positivt og kreativt. Netop fordi mange af de indlagte kæmper med spørgsmål om normalitet og følelser af at være

”Der er brug for nogen, der kaster med melon – det gør, at det er ok at være lidt tosset, skør og anderledes. Humøret stiger, man smiler mere, man griner sammen af det, der sker. Hvis jeg begyndte at kaste med melon, ville det ikke fungere. Jeg er en anden form for rollemodel, der repræsenterer sådan, som man skal være, den formelle sociale adfærd... klovnene er den mere skæve måde at være sammen på.”
Sygeplejerske

forkert, kan det skabe et frirum og en mulighed for også at forstå sig selv anderledes. Som en af de interviewede sygeplejersker siger: *"Det er meget sundt for børnene at se, at man kan være anderledes og sige og gøre tossede ting."* Desuden tilfører hospitalsklovnenes tilgang en lille dosis kaos til hverdagen på afdelingen. De involverer måske personalet i legen og giver børnene mulighed for at se andre sider af de voksne, end de plejer. Og de leger med grænserne for, hvad man må for at skabe plads til latter, lethed og fantasi i samværet. På den måde kan hospitalsklovnene være et lille og anderledes bidrag til personalets arbejde med at hjælpe børnene og de unge ift. adfærd og selvforståelse.

Poetisk drømmearbejde

"Pas på! Har du ikke hørt, at hvis man maser hårdt på hovedet, så er det drømmene man maser. Nej, jeg troede bare de ville komme ud af ørerne." Ordvekslingen mellem to klovnne stammer fra en af forandringsfortællingerne og illustrerer noget centralt ved klovnenes tilgang og bidrag til arbejdet i psykiatrien. Som en af de interviewede sygeplejersker udtrykker det, så er *"drømme og troen på fremtiden utroligt vigtig for motivationen for at få det bedre."* Samtidig er netop drømmene for fremtiden noget *"de ellers nemt mister jo længere tid og jo flere gange, de er indlagte"*. Det særlige ved hospitalsklovnenes arbejde med at give drømmene og håbet plads er det poetiske og deres ubegrænsede perspektiv på, hvad planer, drømme og forestillinger om fremtiden kan rumme. De griber børnene og de unges drømme – også de urealistiske eller de ufærdige – og bruger deres fantasi til at give dem liv og luft under vingerne. At drømme sammen med en klovn er uforpligtigende. Det skal ikke blive til en handleplan, og behøver ikke tage fast og konkret form. Tværtimod kan klovnene bevidst opfordre børn og unge til at bryde med de voksnes rammer for drømme og mål. Målet er blot at turde forestille sig en fremtid, hvor livet er anderledes end nu. Klovnene arbejder poetisk og fantasibåret og kan på den måde stimulere børn og unges mod på og lyst til at drømme. Det ses i en række af forandringsfortællingerne, og kommer også fint til udtryk i dette lille eksempel fra en sygeplejerske: *"Vi har en teenager, som ikke havde nogle fremtidsdrømme, og hvor klovnen fortæller hende 'du kan drømme alt du vil!' Og fordi det er klovnen, og fordi klovnen kan forestille sig alt, også alt det urealistiske, så har klovnen ligesom fripas til at foreslå alt muligt. Så mens de snakkede om fremtiden, begyndte pigen at drømme om at køre jorden rundt på motorcykel. Og næste gang klovnen kom, havde han en motorcykelbog med til hende. Vi medarbejdere kan ikke hjælpe dem på den måde til at drømme. Vi er en del af hele behandlingen, af alt det tunge, der fylder. Vi skal være mere realistiske."*

Leg som træningsbane

Når klovnene leger, er det ofte mere end 'kun' leg. Klovnenes leg er båret af en dyb faglighed. På den ene side er legen altid nærværende, umiddelbar og båret af det, der sker i nuet. Den er uden bagtanke eller formål. På den anden side rummer nærværet i legen også en bevidsthed om, hvad der er på spil i rummet, og hvad der er brug for. Nogle gange er det en opmærksomhed, der opstår i situationen og samspillet med et eller flere børn. Men i psykiatrien har hospitalsklovnene også udviklet et tæt samspil med personalet på en række af afdelingerne, hvor legen også kan være en øvebane eller et rum for spejling af noget bestemt, for et bestemt barn. På den måde kan legen i nogle tilfælde komme til at rumme en flig af formål, eller en eksperimenteren med rollerne i legen, på baggrund af samtale med personalet. Måske er der én, der har brug for at øve sig i at sige fra, eller én, der dominerer de andre og har brug for en legekammerat, der udfordrer det. Fagligheden består i at

"Børnene ved, at vi som personale er her for at øve det, der er svært, og vi sætter også grænser. Med klovnene er det mere et frirum. Børnene tør måske nemmere at vise klovnene det, der er svært... det er mere legalt overfor klovnene at fejle. Klovnene fejler også. Sammen med dem skal man ikke tænke over det, der er svært. De skal ikke øve det, de kan mere bare lege... det er det rum, som klovnene kan skabe, og som vi ikke kan."

Sygeplejerske

bevare det umiddelbare og åbenheden for, hvad der sker, samtidig med det bevidste arbejde med at åbne muligheden for, at barnet eller den unge øver sig i noget eller overvinder noget. Som med drømmene er det et centralt træk ved samværet med klovnene, at det er uforpligtigende, båret af leg og dermed mindre farligt.

Forudsætninger for at lykkes

Det særlige bidrag, som hospitalsklovnene tilfører til arbejdet i psykiatrien, kan gøre en positiv forskel for børnene og de unge. 79 pct af personalet i spørgeskemaundersøgelsen vurderer, at hospitalsklovnene i høj eller meget høj grad har gjort en positiv forskel for børnene og de unge på deres afdeling. Men evalueringen viser også, at det ikke sker af sig selv. Det kræver et gensidigt samarbejde om at integrere hospitalsklovnene og deres faglighed i dagligdagen på den enkelte afdeling. Uden et godt og tillidsfuldt samarbejde mellem hospitalsklovnene og personalet på afdelingen bliver det sværere at udnytte potentialet i klovnebesøgene. Nogle af de elementer, der ser ud til at være afgørende for, om samarbejdet mellem personalet og hospitalsklovnene bliver tilstrækkelig velfungerende, er:

Investering i introduktion og opstart

Hospitalsklovnene er en ny faglighed og en ny rolle i hverdagen på et psykiatrisk afsnit. De steder, hvor der ikke er blevet investeret tid og ledelsesmæssig opbakning til at sætte samarbejdet godt i gang, ser der ud til at være vanskeligere og mere tidskrævende at etablere et godt samarbejde 'på gulvet'. Personalet oplever større skepsis og tvivl om, hvordan de kan bruge klovnene på gode måder. Og klovnene risikerer at blive 'legeonkler', frem for at potentialerne i det særlige bidrag, de kommer med, udnyttes. Derfor er det vores vurdering, at der med fordel kan investeres tid og opmærksomhed på opstartsfasen i en ny afdeling. Personalet skal have viden om, hvad klovnene kan, og hvad deres rolle er. De skal have viden om, hvordan de kan indgå i samspil med klovnene, når de er på besøg. De skal have tid til at lære klovnene at kende, så de bliver trygge ved deres arbejde og ved at samarbejde med dem. Og endelig skal der opbygges en god struktur for, hvordan det enkelte besøg kan forløbe, så det bliver en aktiv del af afdelingens arbejde.

Involvering af medarbejderne på afdelingerne

En del af den indledende investering er at involvere medarbejderne. Der, hvor personalet har oplevet hospitalsklovnene som en beslutning 'oppefra', og hvor de ikke har følt sig involveret, bliver skepsissen større, og indkøringsperioden længere. Omvendt ser det ud til, at aktiv involvering – også af skeptikerne blandt personalet – i hvordan samarbejdet med hospitalsklovnene kan formes, gør ejerskabet større. Fx fortæller en afdeling om, hvordan de i opstartsfasen lavede en arbejdsgruppe af 'ja-sigere' og 'nej-sigere', som var med til at forme samarbejdet.

Tydighed om klovnenes faglighed og rolle

I fortællingerne om implementering og blandt de interviewede medarbejdere tegner der sig et billede af, hvor vigtigt det er, at personalet ved, hvad de kan forvente af klovnene: Hvad er de gode til, hvordan er de uddannet, hvad kan være deres rolle i psykiatrien? Som en del af det er der brug for at formidle viden om, hvordan personalets og hospitalsklovnenes arbejde kan spille sammen og supplere hinanden. Fx er der fortællinger om personale, som til at begynde med er bange for at blande sig i klovnenes interaktion med børnene. Når de er det, bliver de samtidig utrygge ved klovnenes arbejde. For hvad nu, hvis de overskrider grænser eller skaber ukonstruktivt kaos? En del af at kende klovnenes faglighed og rolle er derfor også at vide, at man gerne må bryde ind, sætte grænser og bruge ens viden om børnene på afdelingen aktivt i samspillet med hospitalsklovnene. På samme måde er der eksempler på personale, som ikke har kendt til hospitalsklovnenes uddannelse og

faglighed, og på den baggrund har været skeptiske overfor at 'slippe dem løs' blandt afdelingens børn og unge.

Faglig dialog i start og slutning af hvert besøg

En konkret struktur, som ser ud til at fungere godt på afdelingerne, er at klovnebesøgene altid indledes og afsluttes med kort fælles refleksion. De steder, hvor hospitalsklovnene ser ud til at være mest integreret i arbejdet, rummer disse korte møder faglig videndeling og refleksion. Personalet fortæller indledningsvist, hvad der er på spil på afdelingen, eller for enkelte børn. De beder måske klovnene om at være særligt opmærksomme på noget bestemt, eller om at gå til bestemte børn på bestemte måder. Afslutningsvist deles observationer og refleksioner over besøget, og begge parter bidrager med perspektiver. Det ser ud til at give konkret udbytte i forhold til de enkelte børn og unge og er samtidig et rum for dialog og kendskab på tværs af fagligheder.

Samspil under besøget

Endelig giver både personale og klovne udtryk for, at det er en fordel med aktivt samspil mellem klovne og personale under klovnebesøget. På nogle afdelinger er der personale med i hele klovnebesøget, og personalet gør det til en del af deres eget pædagogiske, udredende og behandlende arbejde. Samspillet kan variere afhængigt af afdeling, situation og barn/ung. Men det ser ud til at være givende i forhold til at udnytte potentialet i hospitalsklovnenes faglighed og arbejde i psykiatrien.